

تأثیر شبکه های مجازی در هم‌گرایی و واگرایی جهان اسلام

خدیجه کریمی^۱

چکیده

وحدت و اخوت اسلامی میان یک ملت و قوم، نیروها و امکانات را تقویت می‌کند، اما تفرقه و اختلاف، نیروها و امکانات را از بین برده و آن ملت را تضعیف می‌کند. دشمنان اسلام با توجه به جریان های تکفیری و با دسترسی به ابزارهای مجازی، جامعه اسلامی را مورد هجوم بیشتری قرار می‌دهند به طوری که دیده می‌شود دشمن برای سنگ‌گیری و حتی سربازگیری، در فضای مجازی علیه اسلام و مسلمین گام‌های زیادی برداشته است. می‌توان گفت هر کاربر در شبکه های مجازی می‌تواند در زمینه نشر اسلام ناب محمدی و وحدت جهان اسلام بسیار مؤثر باشد تا عقاید و افکار اسلامی را به تمام جهان نشری نماید و همگرایی جهانی اسلام را راه بیاندازد. در پژوهش حاضر همگرایی و واگرایی جهان اسلام با توجه به تأثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر آن بررسی شد. **واژگان کلیدی:** همگرایی، واگرایی، جهان اسلام، شبکه های اجتماعی مجازی.

۱. مقدمه

امروزه فناوری اطلاعات و پیشرفت فناوری های مرتبط با آن تأثیرات زیادی بر جوامع بشری گذاشته است، همچنین استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی جزء اصلی امکانات زندگی بشر است. بی‌تردید استفاده سیل‌آسای کاربران از پدیده‌ای که باعث از بین بردن مسافت، عدم نیاز به تحرک و در دسترس بودن همیشگی آن می‌شود، تأثیرات عمیقی بر کاربران دارد که بسیار واضح و محسوس است.

خداوند در قرآن می‌فرماید: «واعتصموا بحبل الله جمیعاً و لا تفرقوا و اذکروا نعمت الله علیکم...؛ و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید». (آل عمران: ۱۰۳) همگرایی و واگرایی جهان اسلام در طول تاریخ وابسته به مؤلفه ها و امکاناتی بوده که این امکانات اقتضای زمانی را می‌طلبد و امروزه یکی از مهم‌ترین امکانات مدرن، ظهور فعال شبکه های اجتماعی مجازی است. بحث اصلی مقاله حاضر رابطه شبکه های اجتماعی مجازی و همگرایی و واگرایی در جهان اسلام و تأثیر همگرایی و واگرایی در فضای اجتماعی مجازی است. در بحث اهمیت و ضرورت تحقیق باید گفت که افزون بر اینکه تاکنون درباره تأثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر همگرایی و واگرایی جهان اسلام تحقیق مناسب و کاملی انجام

۱. دانش پژوه کارشناسی، رشته مطالعات زنان، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی.

نشده است، برجسته کردن کارکردهای همگرایی و کم‌کاری‌ها در این فضا و مطرح کردن راهکارها برای پیشبرد آن، جزئی از اقتضائات عصر حاضر است.

۲. تأثیر شبکه‌های مجازی در همگرایی جهان اسلام

شبکه‌های مجازی پدیده‌ای نوظهور در دهه‌های اخیر است که ابزار خوبی برای ایجاد همگرایی در جهان اسلام است. مسلمانان در گوشه و کنار جهان توانسته‌اند به راحتی توسط شبکه‌های اجتماعی مجازی با یکدیگر ارتباط فکری و اندیشه‌ای برقرار کنند و این هم‌فکری‌ها توانسته‌اند اتحاد و آرمان‌های اسلامی دینی را تقویت کند. این تقویت‌ها به شیوه‌های گوناگون در بخش‌های مختلفی رقم خورده و در این زمینه پیشرفت‌های قابل توجهی دیده می‌شود. انسان‌ها با اندیشه‌ها، عقاید و افکار مختلف در سراسر جهان زندگی می‌کنند و با این پدیده که درهم تنیدگی مکانی و زمانی عجیبی را ایجاد کرده است، می‌توانند به راحتی ارتباط برقرار نمایند و همه عقاید و افکار خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند و این اشتراک منجر به اتحاد یا افتراق جمعی می‌شود که این افتراق‌ها در فضای مجازی و غیرمجازی جرقه‌هایی را در پی دارد.

گروهی که در صدد تخریب شخصیت و اندیشه مخاطب هستند، شبکه‌های اجتماعی مجازی این فرصت را به آسانی برای آنها فراهم کرده است. در مقابل، گروه‌های متحد با هم می‌توانند به راحتی اطلاعات را رد و بدل کرده و برای اتحاد در برابر دشمن تشکل‌های گروهی و حزبی تشکیل دهند که این هم‌از مزایا و ارزش‌های پدیده مجازی است. از نظر سطح تأثیر، رسانه‌ها می‌توانند هر کدام از سطوح سه‌گانه خرد، میانه و کلان را متأثر کنند، البته تأثیرگذاری در یک سطح معمولاً تأثیر در سایر سطوح را به دنبال خواهد داشت. رسانه‌ها می‌توانند در سطح خرد، مخاطبان فردی (ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری مخاطبان)، در سطح میانه گروه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی و در سطح کلان، فرهنگ و نظام اجتماعی را تحت تأثیر پیام‌های خود قرار دهند (کرم‌الهی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۵).

ساختار شبکه‌های اجتماعی مجازی به صورتی است که جو اطلاعاتی - خبری جهان و کشورها را انعکاس می‌دهد و می‌توان این اطلاعات را برای وحدت، جهت‌دهی کرد. این پدیده در رسیدن به اهداف و اندیشه وحدت و فکر اسلامی کمک بسیاری می‌کند تا بتوان به طور دقیق و عمیق برنامه‌های فکری و عقیدتی را در شبکه‌های مجازی طراحی کرده و به نهایت اصلی وحدت در مجامع اسلامی رسید.

۳. نقش شبکه های اجتماعی مجازی در همگرایی جهان اسلام

۱-۳. هر مسلمان یک رسانه

شخص دیندار و مسلمان می تواند تمام عقاید و باورهای مذهبی خود را در شبکه های اجتماعی مجازی با جهانیان به اشتراک گذاشته و یک رسانه باشد. شبکه اجتماعی مجازی زمینه را مساعد کرده تا بتواند کاربرد در امور زندگی اسلامی از خرد جمعی، تبادل افکار، مشاوره و تعامل مثبت برای رسیدن به تفاهم ملی و دینی کمک بگیرد. امام علی علیه السلام کمک گرفتن از خرد جمعی را به معنای رد و بدل شدن اندیشه های مخالف و موافق پایه و اساس دستیابی به رأی و نظر صحیح می داند: «با همدیگر تبادل نظر کنید که رأی درست با تبادل به رأی به دست می آید» (الآمدی التمیمی، ۱۳۶۵، ص ۱۰۵). فرد مسلمان معتقد می تواند خود، رسانه و منادی وحدت و ایجاد رابطه ای گرم بین شیعه و سنی باشد. حدیث زیبایی در مورد تأکید ارتباط اجتماعی از امام علی علیه السلام نقل شده که در وصیت به امام حسین علیه السلام می فرماید: «و بر شما باد به ارتباط و بذل و بخشش و دوری گزیدن از جدایی و پشت کردن به یکدیگر» (نهج البلاغه، نامه ۴۷).

انعکاس این باورهای اسلامی و وجه مشترک هایی را بین کاربران برجسته می کند که باعث بروز وحدت و هم پذیری فکری و عقیدتی شده و در نتیجه عملکردهای هدفمند اسلامی صورت می گیرد.

۲-۳. زمینه ای گسترده برای انعکاس وحدت اسلامی

به واسطه وحدت، اسلام توانسته است با یک عظمت و اقتدار کم نظیر در طول تاریخ، مشکلات درونی جامعه را حل کرده و در برابر توطئه ها و دسیسه های دشمن با تدبیر عمل کند و تا حدودی با ایجاد همبستگی ملت های اسلامی از آسیب رساندن به سرزمین های اسلامی جلوگیری کند. هر چند تلاش های دشمن برای آسیب رساندن به ملل و جوامع اسلامی بر کسی پوشیده نیست و متأسفانه تجاوزهای دشمن هم به وفور دیده می شود، اما از پیشروی بیش از حد آنان جلوگیری شده و هیبت، تقدس و عظمت اسلام ناب محمدی بر همگان ثابت شده است. تقویت وحدت اسلامی از راه های گوناگون صورت می گیرد که از مهم ترین و مدرن ترین آنها اخبار تلویزیونی و انتشار مطالب درباره وحدت در سایت های اینترنتی و شبکه های اجتماعی مجازی است. ارتباطات انسانی سرچشمه فرهنگ و عامل تکامل آن است (ساروخانی، ۱۳۷۱، ص ۲۳). ارتباطات با هدف نظریه پردازی در خصوص ارتباط های انسانی شکل گرفته است (ساروخانی، ۱۳۷۱، ص ۱۰۲) و این علم می تواند بی نظیرترین عملکردها را در طول تاریخ رقم بزند.

همایش ها و حرکت هایی که ندای وحدت سرمی دهند به خوبی در شبکه های اجتماعی

مجازی منعکس می‌شود. زیبایی این انعکاس در شفافیت، مستقیم بودن و قابل دسترس بودن آن برای همه است که مخاطب را جذب می‌کند. از دیگر مزایای این پدیده درهم تنیده، این است که هر کاربر به راحتی می‌تواند با کوچک‌ترین عکس‌العمل، نوشته، عکس و یا شعار، منادی وحدت اسلامی باشد.

از همایش‌های عظیمی که در چندین سال اخیر انعکاس عجیبی در شبکه‌های مجازی و رسانه‌ها داشته می‌توان به راهپیمایی بزرگ اربعین حسینی نام برد. از شیعه و سنی هر کشور گرفته تا تازه مسلمان‌های غربی در راهپیمایی بزرگ اربعین حسینی شرکت می‌کنند و همه در کنار هم با پای پیاده به سوی یگانه عشقشان امام حسین علیه السلام رهسپار می‌شوند. شور و هیجان تک تک مردم را می‌توان در شبکه‌های اجتماعی مجازی احساس کرد.

میلاد پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و هفته وحدت نیز از جمله همایش‌های بزرگ وحدت مسلمانان است. در هفته وحدت با حضور بزرگان و دانشمندان اهل سنت و شیعه، کنفرانس تقریب مذاهب در کشورهای اسلامی به نمایندگی از جمهوری اسلامی ایران برگزار می‌شود. انعکاس این کنفرانس در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مجازی برکسی پوشیده نیست و خود فریاد رسایی از وحدت در برابر دشمن را نشان می‌دهد. همچنین انعکاس همبستگی و اتحاد جبهه‌های مقاومت کشورهای اسلامی در شبکه‌های اجتماعی مجازی وحدت را دوچندان کرده و گویای اخوت مسلمانان است.

۴. نقش شبکه‌های مجازی در تقریب مذاهب اسلامی

امروزه غرب و دشمنان قسم خورده اسلام بسیاری از ابزارهای تبلیغاتی و رسانه‌ای را در دست دارند و علیه اسلام ناب محمدی فعالیت می‌کنند و فرقه‌هایی را در پوشش به ظاهر اسلام در دنیای فیزیکی و مجازی راه می‌اندازد که تفرقه افکنی و دشمنی بین مذاهب هدف اصلی‌شان است. نیاز مبرم جامعه اسلامی این است تا در برابر این عمل‌ها، عکس‌العمل‌هایی را در باب تقریب مذاهب به طور بنیادی و پایه‌ای نشان دهد. در روابط بین‌الملل، وجود یک یا چند قدرت رقیب یا تهدیدکننده می‌تواند عامل همبستگی و همگرایی میان کشورهای در معرض تهدید باشد. (دوئرتی، و فالترزگراف، ۱۳۷۶)

وجود دشمن مشترک و سیاست‌های سلطه‌جویانه و اسلام ستیز استکبار جهانی، استعمار استضعاف کشورهای اسلامی و به یغما بردن سرمایه‌های مادی معنوی و فرهنگی آنان و پایمال کردن حاکمیت و حقوق مسلمانان در کشورهایمانند فلسطین، افغانستان، عراق و ... بیش

از پیش باعث می‌شود که مسلمانان کشورهای اسلامی ضرورت وحدت و همگرایی میان خود را احساس کنند و در راستای حفظ عزت و کرامت مسلمانان و تحقق بخشیدن به مفهوم جاودان و ارزشمند آیه «ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلاً؛ و خدا هیچ راهی برای [تسلط] کافران بر مؤمنان قرار نداده است» (نساء: ۱۴۱)، از هیچ تلاشی دریغ نکنند (رضوانی، ۱۳۹۳، ص ۱۹۴).

امام خمینی رحمته الله علیه انقلاب اسلامی ایران را بر پایه واحد وحدت مسلمین آغاز کرد و تدوام بخشید، چنانکه هفته وحدت بنا بر دستور امام نام‌گذاری شد. کنفرانس تقریب مذاهب اسلامی با حضور صدها اندیشمند و صاحب نظر مسلمان از گوشه و کنار جهان هر ساله در جمهوری اسلامی ایران برگزار می‌شود. در این هم‌اندیشی بحث پیرامون مشکلات و چالش‌های جهان مدرن و جهان اسلام بوده که توسط شبکه‌های اجتماعی مجازی انعکاس داده شده و تک تک مسلمانان در این کنفرانس می‌توانند حضور فعال و نقش مؤثر داشته باشند.

همگرایی جهان اسلام و انعکاس فعال و پرشور آن در شبکه‌های مجازی لرزه بر اندام دشمن انداخته و خود هشدار می‌دهد که اگر دست از پا خطا کنند با وحدت واحد جهان اسلام روبرو خواهند بود. خبرگزاری تقریب مذاهب در صورت مدیریت صحیح می‌تواند از سانسورهای خبری غرب به ویژه در عراق و فلسطین جلوگیری کند و موج اسلام ستیزی را مهار نماید و با تأکید بر مشترکات، جهان اسلام را به سوی همگرایی هدایت کند (پاک آیین، ۱۳۸۹).

در دهه اخیر تلاش‌های زیادی انجام شد تا مجمع جهانی تقریب مذاهب صاحب رسانه شود به طوری که در سال ۱۳۹۴ حجت الاسلام والمسلمین صادق گلزاده، معاون فرهنگی و پژوهشی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی در گفت و گو با خبرگزاری بین المللی قرآن (خبرگزاری بین المللی قرآن، ۱۳۹۴) با اشاره به فعالیت‌های مجمع در خصوص ایجاد نهضت حسینی در فضای مجازی اظهار کرد:

مأموریت اصلی مجمع در چند بخش است که یکی از این رسالت‌ها تقریب بین مذاهب اسلامی است و در این زمینه کارهای علمی عمیقی صورت گرفته که مذاهب اسلامی در جریان ظرفیت‌های یکدیگر قرار بگیرند و بتوانند در مسیر وحدت حرکت کنند.

در فضای مجازی تلاش می‌کنیم با ارائه محتوا به مراکز فرهنگی و هنری کارآمد به واسطه شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و موبایلی، ظرفیت‌های گوناگونی را ایجاد کنیم تا در تولید کلیپ‌ها و محتواهای ناظر به عزاداری معتدل و دلسوزانه به دور از خرافات، افراط و تفریط این امر را گسترش دهیم. (خبرگزاری بین المللی قرآن، ۱۳۹۴)

با این حال می‌توان گفت تقریب، یک منظومه است که به فعالیت‌های چندین جانبه در

فضای مجازی و ابزارهایی نیاز دارد که برای پیشبرد اهداف و آرمان‌ها مورد استفاده قرار بگیرد. تا کنون ابزارهای مختلفی در این زمینه کار شده و آقای احمد شریعتمداری در مقاله‌ای با عنوان «ابزارهای مجازی» تقریباً در بستر ایدئولوژی، فرهنگ و اقتصاد» این ابزارها را برجسته کرده که در ادامه به چندین ابزار آن اشاره می‌شود.

۱-۴. ابزارهای مجازی تقریب

۱-۴-۱. کتابخانه‌های مجازی

کتابخانه‌های مجازی را هیچ دیوار و قفسه‌ای محدود نمی‌کند. منابع آنها بر روی وب موجود است و امکان جست‌وجو و دسترسی آسان و مطمئن به خیل عظیمی از داده‌ها ممکن خواهد بود. در جهان اسلام کتابخانه‌های مجازی چون «الوراق» با هدف احیای میراث‌های عربی از طریق انتشار چشمه‌های فرهنگ کلاسیک عرب حضور دارند. در ایران نیز کتابخانه مجازی «نور» فعالیت چشمگیری دارد که از بزرگ‌ترین پایگاه‌های کتابخانه‌ای علوم اسلامی در فضای مجازی محسوب می‌شود و هزاران کتاب مربوط به جهان اسلام در این مرکز به آسانی قابل دسترسی است، اما چیزی که در این میان کمبودش احساس می‌شود کتابخانه‌های مجازی با محوریت کتب و محصولاتی است که امکان تقریب و وحدت و تقابل با دشمن اصلی و آشکارسازی حيله‌ها و مکاید آن را بیشتر فراهم می‌کند.

۱-۴-۲. دانشگاه‌های مجازی

دانشگاه آزاد مالزی (<http://oum.edu.my/oum/v>)، دانشگاه مجازی سوریه (<http://www.vu.edu.pk>) و دانشگاه مجازی پاکستان (<http://svuonline.org/isis/index.php>) نمونه‌هایی از دانشگاه‌های مجازی جهان اسلام هستند. چیزی که نیاز تقریب مذاهب اسلامی است، تربیت دانشجویانی در زمینه فعالیت مختص به تقریب است تا بتوانند آرمان‌گرایانه و هدفمند در راستای خدمت به وحدت جهان اسلام حرکت کنند.

دانشگاه مجازی اسلامی جامعه المصطفی ﷺ العالمیه (<http://almustafaonlineuniversity.com>) از جمله دانشگاه‌های مجازی است که در این راستا با حضور مجازی هزاران دانشجویان سراسر دنیا فعالیت می‌کند و نظام درسی اسلامی را در بیست و نه رشته به دانشجویان ملیت‌های مختلف ارائه می‌دهد.

۴-۱-۳. شبکه‌های مجازی، چت روم‌ها و گروه‌های اینترنتی

شبکه‌های اجتماعی مجازی و گروه‌های اینترنتی، حاملی مناسب برای گسترش تفکرهای تقریب مذاهب به شمار می‌روند به طوری که فضای اجتماعی عمومی مانند فیس بوک، توئیتر، تلگرام و... نقش پررنگی در انعکاس تفکرهای تقریب مذاهب یا برعکس دارند و هرچه امکان فعالیت بیشتر باشد، دشمن هم مقابله بیشتری در این زمینه انجام می‌دهد.

۴-۱-۴. اخبار و اطلاع‌رسانی

امروزه علاوه بر تلویزیون و ماهواره، سایت‌هایی فعالیت می‌کنند که مختص اخبار و اطلاع‌رسانی هستند و مردم به آسانی می‌توانند با آنها به جدیدترین خبرها بدون قید زمانی دسترسی داشته باشند. متأسفانه پایگاه‌های خبری که فعالیت پررنگ تری دارند، وابستگی محتوایی به جریان‌های سیاسی و حرکت‌های مشخص شده دارند که آرمان‌های خود را با خبرهای روز تعامل داده و انعکاس می‌دهند. آنها هر نوع افکار و عقاید را که بخواهند در قالب خبر به خورد مردم می‌دهند. آنچه در این میان می‌تواند به خواسته مردم جامه عمل بپوشاند، سایت‌های خبری و اطلاع‌رسانی بدون جهت‌گیری‌ها و محدودیت‌های «دولتی» و «اقلیتی» است؛ سایت‌هایی که می‌توانند اقشار مختلف مسلمانان را به سمت خود جذب کرده و مسائل مهم و چالش‌برانگیز جهان اسلام را همراه با تحلیل‌هایی واقعی به آنها عرضه کنند. برخلاف پیشرفت‌های زیاد سایت‌های خبری در جهان اسلام، متأسفانه همچنان فقدان سایت‌هایی شایسته در زمینه تقریب و مسائل «واقعی» جهان اسلام احساس می‌شود. (شریعتمداری، ۱۳۹۳)

۵. تأثیر شبکه‌های مجازی در واگرایی جهان اسلام

شبکه‌های اجتماعی مجازی عرصه را طوری طراحی کرده‌اند که شخصیت‌ها می‌توانند دور از دغدغه‌های زمانی و مکانی ارتباط‌های چند رسانه‌ای را برقرار کنند، توسط این ابزار جهانی اهداف و آرمان‌های خود را پایه‌ریزی کرده و در این میدان بزرگ مبارزه مجازی به نتیجه برسند. یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که امروزه دشمنان اسلام روی آن برنامه‌ریزی کرده‌اند تا بتوانند مسلمین را تضعیف کنند، ایجاد اینترنت و ابزارهای مربوط به آن است. شبکه‌های اجتماعی مجازی، فیس بوک، توئیتر، کانال‌های تلگرامی و... می‌تواند فضای بازی برای گفتگو، نشر هر نوع مطلب اخلاقی و غیر اخلاقی، شایعه سیاسی فرهنگی، نشر فرهنگ غربی و بیگانه و... باشد.

۵-۱. استفاده دشمن از فضای مجازی در واگرایی جهان اسلام

شبکه‌های اجتماعی مجازی گروهی به طور گسترده مورد استفاده میلیاردها کاربر است که هر کاربر با وارد کردن اطلاعات شخصی و اضافه کردن دوستان خود در این فضا از گفتگو و تحلیل‌های روزانه خود گرفته تا جریان‌های سیاسی فرهنگی و ... به کارهایشان می‌پردازند. این سیل اطلاعاتی کاربران که روز به روز بیشتر می‌شود در حافظه‌های سرورهای ادمین اصلی یعنی، مؤسس شبکه اجتماعی مربوطه ذخیره می‌شود. برخی معتقدند که این شبکه‌ها مراکز جاسوسی آمریکا از کل جهان هستند و در واقع آمریکا می‌تواند با کمترین هزینه هم نظرسنجی خوبی از جوامع داشته باشد و هم اینکه افکار عمومی را رصد کند (عقیلی، و جعفری، ۱۳۹۱).

جولیان آسانژ مؤسس وب سایت ویکی لیکس می‌گوید:

فیس بوک تنفرآمیزترین ابزار جاسوسی است که تا کنون خلق شده است. هر کس که نام خود و مشخصات دوستان خود را به شبکه‌های اجتماعی فیس بوک اضافه می‌کند باید بداند که به شکل رایگان در خدمت دستگاه‌های اطلاعاتی آمریکا است و این گنجینه اطلاعاتی را برای آنها تکمیل می‌کند. (عقیلی، و جعفری، ۱۳۹۱)

شبکه‌های اجتماعی وظیفه سربازان جنگ نرم را ایفا می‌کنند. هر جناحی می‌تواند به نفع خود از سربازان جنگی استفاده کند که دولت‌های غربی از این پدیده در رسیدن به انگیزه خود علیه دولت مورد هدف، سوء استفاده‌های گوناگونی انجام داده است.

در سال ۲۰۰۸ میلادی تویتر مانند یک بخش مهم از تبلیغات انتخاباتی اوپاما در کنار سی‌ان‌ان و فیس بوک قرار گرفت و نقش اساسی در استفاده از رأی خاموش در به قدرت رساندن اوپاما داشت. رویدادهای سیاسی سال‌های اخیر از انتخاب باراک اوپاما به ریاست جمهوری آمریکا گرفته تا ناآرامی‌های پس از انتخابات (فتنه ۸۸) جمهوری اسلامی ایران، همگی متأثر از فعالیت‌های کاربران شبکه‌های اجتماعی بودند. انقلاب‌ها و خیزش‌های اجتماعی در کشورهای عربی در چند ماه اخیر نمونه‌ای از کارکرد سیاسی این شبکه‌هاست (نوروزیان، ۱۳۸۹).

شورش‌های به ظاهر مردمی که در سوریه علیه بشار اسد به پا شد که بعد از آن آمریکا مهره بازی خود یعنی، داعش را وارد خاک سوریه کرد، همه و همه برخواسته از یک سازمان دهی از قبل تنظیم شده همراه با تبلیغات سوء در این شبکه‌ها بود که مردم ساده لوح را در برابر حکومت شوراند. از طرف دیگر سعودی‌ها این شورش به ظاهر مردمی در خیابان‌ها را در شبکه‌های داخلی سوریه انعکاس داد و فتنه و تفرقه را در این کشور پررنگ تر نشان داد.

به اعتقاد مانوئل کاستلز، بازیگران سیاسی از طریق رسانه‌های نوین در بازی قدرت حضور

دارند و از آنجا که اطلاعات و ارتباطات از طریق شبکه جهانی اینترنت و ماهواره‌ها و خبرگزاری صورت می‌گیرد، بازی سیاسی به نحو فزاینده‌ای در فضای رسانه‌ها صورت می‌گیرد (کاستلز، ۱۳۸۰). وی همچنین به نقش تکنولوژی‌های ارتباطی مانند اینترنت در عضوگیری و گسترش قدرت جنبش‌های اجتماعی اشاره می‌کند. شبکه‌های اجتماعی، شکل اجتماعی نوینی از ارتباطات را به وجود آورده که در عین حال توده‌ای است، اما به صورت انفرادی تولید و دریافت می‌شود، با این همه در سراسر جهان به ابزاری در خدمت جنبش‌های اجتماعی تبدیل می‌شود.

۲-۵. تهاجم فرهنگی دنیای غرب و مستکبرین جهانی

دنیای نوین مجازی با رشد فزاینده‌اش مرزهای کشورهای را درنوردیده است. فرهنگ غربی وارد فرهنگ اسلامی شده و همین‌طور بالعکس. دغدغه این است که فرهنگ غربی با سازمان‌دهی هدفمند وارد دنیای اجتماعی مجازی می‌شود و آداب و فرهنگ اسلامی را مورد هدف قرار می‌دهد. جهانی شدن، پدیده‌ای چند بعدی است و اقتصاد، سیاست، فرهنگ و... را در بر می‌گیرد و با تحقق آن مرزهای ملی از بین رفته و یا کم‌رنگ می‌شوند، کشورها نقش گذشته خود را از دست می‌دهند و به جای قوانین داخلی قوانین بین‌المللی بر کشورها حاکم می‌شود (رجایی، ۱۳۸۰).

مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی در حوزه فضای مجازی به یک واقعیت «فعالیت حداقل صدها رسانه صوتی، تصویری، مکتوب و اینترنتی در جهان با هدف مشخص تأثیرگذاری بر ذهن و رفتار ملت ایران» اشاره کرد. ایشان برخی بازی‌های رایانه‌ای و اسباب بازی‌های وارداتی را از جمله مصداق‌هایی خواند که در ترویج رفتار و سبک زندگی غربی در ذهن کودکان، نوجوانان و جوانان ایرانی اثر می‌گذارد (مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۳).

دشمن از راه اشاعه فرهنگ غربی، فرهنگ فساد و فحشا در اینترنت و فضای مجازی سعی می‌کند فرهنگ غنی اسلامی را از مسلمین بگیرد. کاری که دشمن از لحاظ فرهنگی می‌کند یک تهاجم فرهنگی بلکه به تعبیر مقام معظم رهبری یک «شبیخون فرهنگی»، یک «غارت فرهنگی» و یک «قتل عام فرهنگی» (مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ۱۳۷۱) است. وقتی فرهنگ غرب و مستکبرین در جامعه اسلامی رواج پیدا کرد، فرهنگ و ارزش‌های اسلامی از بین می‌رود و به دنبال آن جامعه با مشکلات متعددی چون تفرقه، فقر سیاسی، فقر فرهنگی، فقر اقتصادی و همچنین بی‌هویتی روبرو می‌شود. اینجاست که دشمن به ایجاد واگرایی در کشورهای اسلامی می‌پردازد.

۳-۵. حضور جریان تکفیر در شبکه‌های اجتماعی مجازی

یکی از پدیده‌های شومی که در دهه اخیر بر واگرایی جهان اسلام تمرکز دارد، گروه تکفیری داعش

است که فعالیت گسترده‌ای را در شبکه‌های اجتماعی مجازی به راه انداخته است. گروه‌های تکفیری همه از یک آب‌شخور آب می‌خورند، اما هر روز با یک نام و نشان و فتنه جدید با روش‌های نوین و با قالب‌های تقلبی وارد میدان می‌شود. خود را شیعه و اهل سنت جا معرفی می‌کنند و بازی شیعه انگلیسی و سنی آمریکایی را برای دنیا بازی می‌کند و در دنیای اجتماعی مجازی بر روی اندیشه‌های ملت رژه می‌روند.

دست‌های تفرقه افکن میان شیعه و سنی به سرویس‌های جاسوسی دشمنان اسلام می‌رسید، نه تشیعی که با Mi6 ارتباط دارد، شیعه است و نه تسنی که مزدور آمریکا باشد، سنی است، بلکه هر دو ضد اسلامند (مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۳). مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) بارها در مورد این پدیده شوم تکفیری روشن‌گری کرده و به مسلمانان توصیه می‌کند تا گول این شیطان بزرگ را نخورند و آگاهانه در برابر حيله‌گری‌هایش در میدان جنگ با تعمق و تفکر عمل کنند. دشمن جریان‌های به ظاهر مسلمان را در شبکه‌های اجتماعی مجازی به راه می‌اندازد، حساب کاربری شیعی ایجاد کرده و در برابر سنی سنگرمی‌گیرد، تولید اطلاعات علیه سنی می‌کند و هدفشان ایجاد تفرقه بین مسلمانان و درگیر شدن ایشان با خودشان است. حال آنکه این شبکه‌ها همواره مقید به حذف اکانت‌های تبلیغاتی مسلمانانی هستند که بدون هیچ خشونت‌ی به تبلیغ اسلام مشغول هستند یا اعتراض به هولوکاست، توهین به اسرائیل، فعالیت علیه اسرائیل و مواردی از این دست از جمله فعالیت‌هایی است که بلافاصله صفحه مربوطه حذف می‌شود. برای نمونه می‌توان به حذف برخی از صفحات حزب الله لبنان، حماس و... اشاره کرد (روشنی، ۱۳۹۱).

۵-۳-۱. استفاده اطلاعاتی - امنیتی از شبکه‌های مجازی

شبکه‌های اجتماعی مجازی مانند فیس بوک، توئیتر، تلگرام، واتساپ و... همه طوری تنظیم شده‌اند که نیاز به وارد کردن اطلاعات شخصی، نام و نام خانوادگی و شماره همراه و... دارد. وارد کردن اطلاعات شخصی مرحله اول است و در مرحله دوم کاربر به گفتگو با دوستان پرداخته و تمایل دارد تا متن‌ها و عکس‌های مورد علاقه خود را به اشتراک بگذارد. کاربران در این فضا بدون قصد و نیت خاص و یا با هدف مشخص در مورد حادثه و تفکراتی تحلیل‌ها و اطلاعاتی را از خود به نمایش می‌گذارند. این قبیل اطلاعات، اطلاعات آشکاری هستند که توسط مأمورین جمع‌آوری گروهک‌های تکفیری جمع‌آوری شده و تجزیه تحلیل می‌شود. این تحلیل‌ها شبیه به پازلی به هم ریخته است که فقط نیاز به منظم کردن و دقیق شدن دارد. هر چند همه پازل‌ها وجود نداشته باشد باز هم دشمن راه را تا جایی پیموده است. در این راستا بخش قابل توجهی از

جمع‌آوری اطلاعات این گروهک‌ها در صفحات شبکه‌های اجتماعی رقم می‌خورد و با بهره‌گیری از منابع آگاه، منابع ناآگاه، تخلیه اطلاعاتی افراد فعال در شبکه‌ها و بهره‌گیری از صفحات پوششی اقدام به جمع‌آوری اطلاعات مدنظر خود می‌کنند. عوامل اطلاعاتی تکفیری از طریق این رسانه‌ها منابع خود را هدایت کرده، اطلاعات جمع‌آوری شده توسط آنان را اخذ می‌کند. از دیگر شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات پنهان توسط این جریان می‌توان به بهره‌گیری از احساسات کاربران و آماده کردن ایشان برای جاسوسی و مهندسی اجتماعی اشاره کرد. این جریان همچنین برای جمع‌آوری اطلاعات پنهان از جنس مخالف سود می‌برد. (یوسفی، و روشنی، ۱۳۹۳).

در چارچوب انجام این مأموریت، شبکه‌های اجتماعی مانند اتاق عملیات گروهک‌های تروریستی عمل می‌کنند. برای نمونه برخی از کمیته‌های هماهنگی سوری در میدان جغرافیایی نبرد اقدام به جمع‌آوری و دادن آخرین و جدیدترین اطلاعات و اخبار مربوط به تحرکات ارتش و مناطق مختلف این کشور کرده و آن را از طریق شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی در اختیار گروهک‌های تروریستی قرار می‌دادند تا پیش از انجام عملیات‌های مورد نظرشان علیه ارتش سوریه از آن استفاده کنند (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۱).

۵-۳-۲. استفاده از کارکردها و امکانات شبکه‌ها

شبکه‌های اجتماعی مجازی کارکردها و امکانات مختلف ارتباطی، آموزشی، فرهنگی، سیاسی و... دارند. کاربر نظر به نیاز خود از این شبکه‌ها استفاده می‌کند. جریان تکفیر با استفاده از تیم رسانه‌ای حرفه‌ای خود از این کارکردها بهره‌زیادی می‌برد. در حوزه آموزش، تکفیری‌ها موضوعات متعددی را مد نظر قرار داده‌اند که از جمله این موارد می‌توان به آموزش شیوه‌های مختلف جمع‌آوری اطلاعات، بمب‌گذاری (نحوه ساخت، جاگذاری و...) و ترور (شیوه‌ها، شناسایی و نزدیک شدن به هدف و...) اشاره کرد (یوسفی، و روشنی، ۱۳۹۳).

جریان تکفیر از شبکه‌های اجتماعی مجازی علاوه بر این یکی از اقدامات گسترده آموزشی جریان تکفیر در راستای ترویج و تبلیغ افکار و عقاید گروهک و در نتیجه جذب افراد به آنان از طریق درج اطلاعات، نمایش فیلم یا هدایت کاربر به سمت پایگاه‌های اطلاعاتی بین‌تیم‌های عملیاتی، اعلام عملیات، هدایت جاسوسان وابسته و... از این طریق انجام می‌شود. در حوزه سیاسی و فرهنگی نیز با پخش فیلم‌های کشتار غیر نظامیان، قتل نظامیان، نمایش انفجارات و عملیات‌های انتحاری و به تصویر کشیدن فیلم‌های پیروزی و اشغال مناطق و درج اخبار، فتاوا و اندیشه‌های سران و رهبران دینی خود سعی در پیاده‌سازی اهداف طراحی شده دارند که

از جمله این موارد می‌توان به شیعه هراسی، فعالیت علیه نظام‌های سیاسی، گسترش عقاید، تبلیغ و جذب نیرو و... اشاره کرد (طاهرآبادی، ۱۳۹۳).

۶. تعصبات بی‌جای مسلمانان و واگرایی جهان اسلام

در تاریخ اسلام و سیره معصومین علیهم‌السلام مسائلی دیده می‌شود که ائمه در صورت نیاز برای حفظ اسلام و حفظ وحدت و اخوت اسلامی از حق شخصی و قانونی‌شان دست برمی‌دارند و در راستای تحکیم وحدت حتی با مخالفین دست همکاری می‌دهند و مقام و منصب مسلمین را فدای مصلحت اسلام و مسلمین می‌کنند.

شهید مطهری ذیل عنوان «اتحاد اسلام» می‌گوید:

طبعاً هر کس می‌خواهد بداند آنچه علی علیه‌السلام آن اندازه برایش اهمیت قائل بود که چنان رنج جانکاه را تحمل کرد، چه بود؟ حدساً باید گفت: آن چیز وحدت صفوف مسلمین و راه نیافتن تفرقه در آن است. مسلمین، قوت و قدرت خود را که تازه داشتند به جهانیان نشان می‌دادند مدیون وحدت صفوف و اتفاق کلمه خود بودند، موفقیت‌های محیرالعقول خود را در سال‌های بعد نیز از برکت همین وحدت کلمه کسب کردند. امام علی علیه‌السلام به خاطر همین مصلحت، سکوت و مدارا کرد. به خصوص در دوران خلافت خودش آنگاه که طلحه و زبیر نقض بیعت کردند و فتنه داخلی ایجاد کردند، علی علیه‌السلام به طور مکرر وضع خود را بعد از پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم با اینها مقایسه می‌کند و می‌گوید: «من به خاطر پرهیز از تفرق کلمه مسلمین از حق مسلم خودم چشم پوشیدم و اینان با اینکه به میل و رغبت بیعت کردند، بیعت خویش را نقض کردند و پروای ایجاد اختلاف در میان مسلمین را نداشتند». (مطهری، ۱۳۹۳، ۴۸۷/۱۶)

امروزه، مسئله جهان مدرن، پیچیده‌تر است چون روز به روز امکانات و ارتباطات وسیع‌تری فراهم می‌شود. این امکانات نیاز به درایت و هوش ایمانی بیشتری دارد، اما در غیر آن صورت فرد ضرر جبران‌ناپذیری می‌کند. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در حدیثی می‌فرماید: «المؤمن کیس الفطن الحذر؛ مؤمن عاقل و چیز فهم و محتاط است (کلینی، ۱۳۶۵، ۲/۲۲۶).

متأسفانه مسلمانانی هستند که در این دنیای پرهیاهوی شبکه مجازی فعالیت می‌کنند و تبلیغ اسلام و تشیع هم دارند، اما به بُعد وحدت و اتحاد مسلمین اندکی نمی‌اندیشند، به خیال خود به اسلام و جامعه مسلمین خدمت می‌کنند و توجیح عملشان در اثبات حقانیت خلافت بلافصل امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام است، چنانکه وقتی بررسی می‌شود به تفرقه شیعه و سنی ختم می‌شود.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

فضای اجتماعی مجازی زمینه مساعد همگرایی و واگرایی مسلمانان را فراهم می‌کند، چنانکه در بخش همگرایی جهان اسلام، عملکردهای چشمگیری در فضای مجازی دیده می‌شود، اما این را هم می‌توان گفت که در فضای این پدیده مدرن، واگرایی جهان اسلام بیشتر اتفاق افتاده است. راهکارهایی که می‌توان از فضای مجازی در همگرایی جهان اسلام استفاده کرد عبارتند از:

- آموزش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی به کاربران.
- گماشتن کاربران خاص برای پیشبرد اهداف اسلامی در همگرایی.
- بسیج کاربران شبکه‌های اجتماعی در راستای همگرایی.
- ترویج فرهنگ همگرایی در فضای مجازی.
- تشکیل مجامع اتحادیه در شبکه‌های مجازی.

فهرست منابع

۱. الآمدی التمیمی، عبدالواحد (۱۳۶۵). *غررالحکم و دررالکلم: مجموعه من کلمات و حکم الامام علی* علیه السلام. بیروت: مؤسسه العلمی للمطبوعات.
۲. پاک آیین، محسن (۱۳۸۹). *نقش رسانه در وحدت اسلامی*. منتشر شده در تاریخ ۱۳۸۹/۱۲/۱. مشاهده شده در تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۹.
۳. *خبرگزاری بین المللی قرآن-ایکنا* (۱۳۹۴). گفتگو با حجت الاسلام والمسلمین صادق گلزاده، منتشرشده در ۲/۹/۱۳۹۴. مشاهده شده در ۲۰/۹/۱۳۹۴.
۴. خبرگزاری فارس، (۱۳۹۱). نقش «فیس‌بوک» در بحران سوریه، گروه بین الملل - حوزه خاورمیانه. شماره: ۱۲۷۸۰۲۰۸۰۱۳۹۱۰۸۰۲۰۲۷۸. www.farsnews.com.
۵. دوئرتی، جیمز، فالترگراف، رابرت (۱۳۷۶). *نظریه‌های متعارض در روابط بین الملل*. مترجم: بزرگی، وحید، و طیب، علیرضا. تهران: قومس.
۶. رجایی (۱۳۸۰). پدیده جهانی شدن، وضعیت بشری و تمدن اطلاعاتی. تهران: انتشارات آگاه.
۷. رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۳). وحدت ملی و همبستگی اسلامی در قرآن و روایات. مجموعه مقالات همایش وحدت ملی و اخوت اسلامی. قم: انتشارات مجمع اسلامی میثاق.
۸. روشنی، مرتضی (۱۳۹۱). *فرصت‌ها و تهدیدات اطلاعاتی-امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه امام حسین علیه السلام. تهران.
۹. ساروخانی، باقر (۱۳۷۱). *جامعه‌شناسی ارتباطات*. تهران: انتشارات اطلاعات.
۱۰. شریعتمداری، احمد (۱۳۹۳). *ابزارهای مجازی «تقریب» در بستر ایدئولوژی. نشریه فرهنگ و اقتصاد*.
۱۱. طاهرآبادی، علی (۱۳۹۳). *عملیات روانی داعش در فضای مجازی*. مجموعه مقالات ردپای پنهان داعش. تهران: انتشارات امام علی علیه السلام.
۱۲. عقیلی، سید وحید، و جعفری، علی (۱۳۹۱). بررسی اهداف آشکار و پنهان شبکه‌های اجتماعی، علوم اجتماعی، علوم خبری. *مجله خبری*. ۴، ۴۰-۵۱.
۱۳. کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات، ظهور جامعه شبکه‌ای*. مترجم: علی قلیان، احد، و خاکباز، افشین. تهران: طرح نو.
۱۴. کرم الهی، نعمت‌الله (۱۳۹۰). *اینترنت و دین‌داری*. قم: مؤسسه بوستان کتاب.
۱۵. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۶۵). *الکافی*. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

۱۶. مطهری، مرتضی (۱۳۹۳). سیری در نهج البلاغه. قم: انتشارات صدرا.
۱۷. مقام معظم رهبری (۱۳۷۱). بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دیدار فرماندهان گردان ها، گروهان ها و دسته های عاشورای نیروهای مقاومت بسیج سراسر کشور در سالروز شهادت امام سجاد (علیه السلام) - ۲۲ / ۰۴ / ۱۳۷۱. www.khamenei.ir.
۱۸. مقام معظم رهبری (۱۳۹۳). بیانات مقام معظم رهبری در دیدار شرکت کنندگان در «کنگره جهانی جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام». www.khamenei.ir.
۱۹. نوروزیان، عادل (۱۳۸۹). اهمیت شبکه های اجتماعی در شکل گیری جنبش ها در جهان امروز. مشاهده شده در تاریخ ۲۰/۸/۱۳۹۶. <http://bashgah.net/fa/content/show/46241>.
۲۰. یوسفی، جعفر، و روشنی، مرتضی (۱۳۹۳). استفاده های اطلاعاتی - امنیتی جریان تکفیر از شبکه های اجتماعی مجازی (فیس بوک و توییتر). نشریه پژوهش های حفاظتی و امنیتی، ۱۱، ۶۳-۸۸.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی